

VÍZLÉPCSŐLÁTÁS: MEGÚJULÓ ENERGIÁKKAL A FOLYÓK ELLEN¹

– Tanulságok a csongrádi duzzasztási szándék megújulása kapcsán –

Balogh Péter²
geográfus

A Magyar Tudományos Akadémia a stratégiai programalkotásába illesztett kiadványt tett közzé 2010 őszén, ami a megújuló energia hasznosításának tervezéséhez nyújt támpontokat³. A mértékadó és hiteles dokumentumként bemutatott 144 oldalas kiadvány megújuló energiával fordul síkvidéki folyóink további vízlépcsőzése felé; a Tiszával kapcsolatban az alábbi alaposan stratégiai bekezdés olvasható:

„A Tisza Közép-Európa leglaposabb vidéket szeli kette, allapota árvízi és ontozesi szempontból különösen fontos. A tiszaloki és a kiskorei vízerőmű egyértelműen jótékony hatással van a környezetre. További két vízlepcső létesítése latszik kivanatosnak: egy a Harmas-Körös torkolata fölött, egy pedig az északi folyószakaszon. Ezek villamos teljesítménye nem túl számottevő (legfeljebb 20 MW-ra becsülhető), de vidékfejlesztési szempontból igen hasznosak lehetnek.”⁴

Az ebből a véleményből stratégiaiilag hiányzó szempontok feltárásához a meg-megújuló csongrádi duzzasztási szándék tanulságainak felvillantásával igyekszünk hozzájárulni, hogy ezzel segítsük az akadémiai szándékot a döntéshozók megsegítésére; az alábbi tartalom szerint:

Előzmények	1
A vízlépcső mint folyószabályozási eszköz általános értékelése	2
A vízlépcső értékelése az érintett ágazatok szempontjából.....	4
Vízvisszatartás, vízkészlet-gazdálkodás.....	5
Közlekedés	5
Energia	6
Idegenforgalom	7
A „döntés-előkészítési” folyamat értékelése - Összegzés	8

Előzmények

A Tisza folyó belépcsőzésének igénye a klasszikus folyószabályozás módszertanának megfelelően immár száz éves előzményekre tekint vissza. A folyó síkvidéki szakaszán 5-6 vízlépcső tudná megoldani, hogy a folyó képe és működése teljesen megfeleljen a modern, iparszerű, csatornázott „folyó” követelményeinek. Jelenleg 3 duzzasztómű épült meg és üzemel, úgy, hogy az alsó és a középső között egy lépcsőfok kimaradt (s a felső felett még további lépcsők férnének el). Az alsó duzzasztás Csongrádig ér el, a következő Kiskörénél kezdődik, közte ezidáig visszaduzzasztás nélkül van a Tisza, ill. a szabályozás eredményeképp előállt folyószakasz. A Csongrád környéki keresztgát építése az 1970-es években – a két szomszédos lépcsővel egyidőben – napirenden volt, de ezidáig elmaradt. Az utóbbi években Csongrád városhoz kötődő politikusok és elkötelezett vízügyi szakemberek hatékonyan hozták vissza a köztudatba a csongrádi vízlépcső megépítésének ügyét – e

¹ Megjelent: Klímabarát füzetek 2009/12.

² baloghpete@elotisza.hu - Szövetség az Élő Tiszáért Egyesület (www.elotiszaert.hu)

³ http://mta.hu/tudomany_hirei/a-donteshozokat-segitheti-a-megujulo-energiak-hasznositasa-cimu-kotet-125827/

⁴ forrás: <http://mta.hu/data/HIREK/energia/energia.pdf> p.95.

folyamat utóbbi, komolyabb fejezete a Csongrád-megyei közgyűlés által megrendelt „beruházás-előkészítő, előzetes megvalósíthatósági (döntés-előkészítő) tanulmány” volt, amit a Mérnöki Kamara Nonprofit Kft. dolgozott ki 2008 végére. E tanulmány, és általában a vízlépcső értékeléséhez **a táj és az ember komplex szemléletének és a fenntartható helyi érdek megjelenítésének** igényével nyújtunk támpontokat az alábbiakban.

A vízlépcső mint folyószabályozási eszköz általános értékelése

A folyók modernkori szabályozásának jól kidolgozott módszertana van, amibe a síkvidéki folyószakaszok belépcsőzése is beletartozik. A vízlépcső a klasszikus folyószabályozásnak szerves része, amit éppen a megelőző szabályozási beavatkozások hívnak életre, tesznek „szükségessé”. Ez jól megfigyelhető a Tisza esetében is, ahol a beavatkozás beavatkozást szül elve szerint egymásra következő nagy- közép- és kisvízi szabályozás a táj kiszárításával öntözési igényt hívott elő, miközben lecsökkentette a folyó által biztosított vízkészletet, ill. ellehetetlenítette a vízháztartási problémák természetszerű megoldását.⁵ A felborult működés és a lecsökkent vízkészlet problémáját próbálja kezelni a modern ember a folyók keresztben történő elgátolásával, de mivel ugyanazon logika mentén, ugyanazon szemléleten és rendszeren belül avatkozik be, természetszerűleg a vízlépcső nem tudja megoldani ezeket a problémákat,⁶ legfeljebb felszíni, rövidtávú, látszátmegoldásokat hoz, miközben újabb problémákat keletkeztet.

A duzzasztás, a meder keresztbe gátolása különösen jól szemlélteti a szabályozás hiábavalóságát, hiszen a modern ember a folyónak azt a folyását lassítja meg óriási költséggel, amit éppen a korábbi szabályozási beavatkozásokkal gyorsított fel óriási költséggel, ráadásul úgy lassítja meg, hogy közben még a folyó elnevezésével is szembe megy: ti. a belépcsőzött folyó gyakorlatilag tavak sorozatává válik, a folyó megszűnik folyni.

A folyó életében a meder elgátolása gyakorlatilag trombózisként értelmeződik, és az elzáródás felett a mederben, és az esetlegesen előtött ártereken bepangó víz pedig ödémaként. De ahogy a duzzasztómű nem értékelhető külön a szabályozástól, úgy ezek a betegségek sem önmagunkban, vagy véletlenül keletkeznek. A beszűkült meder, a szűk és benövényesedő hullámtérrel különösen, az előre haladott érszűkület állapotában van, a mederoldalak kövezései érlemeszesedésként hatnak, a hektikus vízjárás ingadozó vérnyomásként jelentkezik, a meanderezés megakadályozása az ágyhoz kötéssel egyenértékű, és így a meder túlzott bevágódása a felfekvéssel párhuzamosítható. Az átjárhatatlan árvízvédelmi töltésekkel az árterek létfontosságú szervrendszereit amputálták le a folyóról, a természetszerű vegetáció helyén az iparszerű, intenzív mezőgazdálkodás folyamatos, nagyfelületű szántóművelése a tájat a külső védőrétegétől fosztja meg, és szennyezi el, mintha a bőrünket naponta ráspollal szaggatnánk fel, és vegyszerekkel locsolva akadályoznánk a varrasodást, amit a tájban gyomosodásnak nevezünk, és ami egyébként a szukcesszió első fázisa. És e terhelt beteg szervezet e közben nem jut hozzá a szükséges

⁵ A Tisza szabályozás részletesebb értékeléséről és a táj eredendő működéséről lásd pl.: A közép-tiszai táj eredendő működéséről és fenntartható működtetéséről – A VTT tározók tájgazdálkodási tervezése kapcsán végzett kutatás eredményeinek összefoglalója. Megjelent pl. a Tájhasználat a Tisza-tó térségében c. tanulmánykötetben (Tisza Klub, Szolnok 2005. pp. 60-90.) A mentett oldali tájhasználat-váltás alapjai a Közép-Tisza-vidéken címmel. Letölthető: <http://www.baloghpeter.eoldal.hu/oldal/irasaim>.

⁶ vö. „We can't solve our problems with the same kind of thinking that gave rise to them.” A. Einstein ismert mondása.

folyadékmennyiséghez, ha érkezik víz, nagy erővel átvezetjük a körtermen, még akkor is, ha ez óriási többletköltségekkel és veszélyekkel jár...

Ilyen körülmények között a folyó nem tudja biztosítani, amire hivatott: hogy építse és éltesse a tájat, hogy differenciált élőhelyeket hozzon létre, és azokat vízzel és tápanyaggal lássa el. És ahogy a folyó meghal, elpusztul a táj is, és a halott táj az embernek sem nyújt megélhetést...

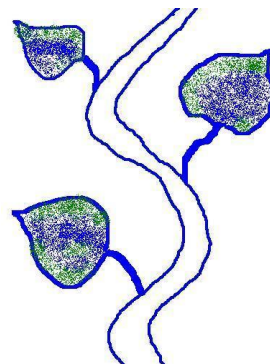
Mesterséges rendszereink pedig nem működnek, fenntartásuk drága és külső erőforrásoknak kiszolgáltatott: árvíz-belvíz-aszály, talajdegradáció, vízvagyon-vesztés, gyengülő ökológiai potenciál, lepusztított-kiszolgáltatott gazdaság (és népesség), idegenérvű kereskedelem, fordított érdekviselet és értékválasztás. Ez a Tiszai-alföld története és tanulsága.

Ebben a helyzetben a megoldást nem újabb trombózis, vagy véges készletű újabb bekötött infúzió hozhat, hanem, ha visszakapcsoljuk az amputált ágakat és tájakat a folyóra, ezzel biztosítva a tájak és a folyó újraéledését, az alábbiak szerint (fokgazdálkodás, avagy ártéri tájgazdálkodás):

- a víz oldalirányú kivezetése (ártér reaktiválás szabályozott vízkivezetéssel),
- a mentett oldali érhálózat revitalizációja, a vizek tájba juttatása céljából,
- a felszínborítás alkalmassá tétele a víz megtartására (erdők, rétek),
- a mezőgazdasági tájhasználat megfelelő szabályozása,
- önérvű-önfenntartó vidékgazdaság kialakítása.

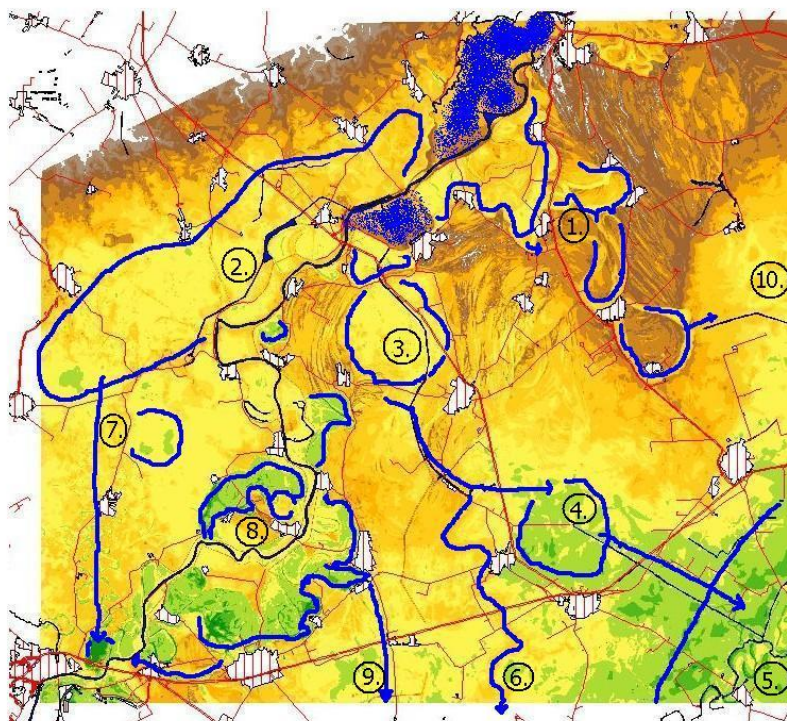

Az iparszerű vízlépcsős folyószabályozás és a természetszerű oldalirányú kivezetéses folyószabályozás vázlata. (1.a, 1.b. ábra)

A fentiek szerint úgy látjuk, hogy az eddigi vízgazdálkodási és tájhasználati rendszer és gyakorlat által létrejött problémák megoldására nem alkalmas a rendszeren belüli eszköz további alkalmazása, és a csongrádi vízlépcső nem hiányzik – ahogy a tanulmány fogalmaz – csak nincs ott. A Tiszának legalábbis biztos nem hiányzik, mint ahogy a Kisköre-i duzzasztás sem nevezhető követendő természetvédelmi beavatkozásnak, ahogy mostanában és a tanulmányban is megjelenik, mert a táj eredendő működése ellen van, és csak a Természet vitalitásának rövidtávú bizonyítéka. És a Tisza-övi duzzasztás is azért és annyiban nélkülözhetetlen a Hajdúság, Debrecen és mostmár a Körösök vízellátásához (!), mert és amennyiben ki lett szárítva a környező táj, vízkészletek és érhálózat. A modernkori vízrendezés másfél százados kísérlete azt bizonyította be, hogy a folyóink kiszáradnak: először a számos 100 méternyi szélességű vízfolyás tűnt el a Tiszai-alföldről (híres mementója ennek a karcagi szántóföldek között szárazon álló Zádor-híd), most a Körös-rendszer nyarankénti kiszáradása van napirenden, ami pedig a Tisza sorsát vetíti előre (!). És ha a léptékeken sorra megyünk: az események, a valóság azt bizonyította be, hogy öntözés kiépítésével az Alföld vízháztartása nem javult, hanem romlott, a Körösök kiszáradására a Keleti-főcsatorna megléte óta előrehaladott, és a Tisza megmentésére sem jó a Csongrádi gát és a dunai átvezetés!

A kérdés tehát nem az, hogy I.a-b, vagy II.a-b helyen épül meg a Csongrádi vízlépcső, hanem hogy folytatjuk az Alföld sivatagosítását, vagy nem. Csakis a táj revitalizálása, életfolyamatainak helyreállítása lehet a megoldás – itt jegyezzük meg, hogy a mentett oldali árterek szabályozott árasztása az eszköz a fenntartható árvízi biztonság megteremtéséhez is – és a Szolnok megyei Tisza szakasz csatornázatlansága éppen hogy lehetőséget teremt arra, hogy regionális léptékben megkezdjük végre az Alföld kiszárítását eredményező vízgazdálkodási és tájhasználati rendszer reformját, és kiépítsük azt az infrastruktúrát és működtetési mechanizmust, ami az elmúlt százötven év tanulságait figyelembe véve tudja megteremteni a hosszú távon fenntartható emberi élet alapjait a Tiszai-alföldön.

*A Közép-Tisza-vidék
revitalizációjának
lehetősége
(2. ábra. A számok az
egy-egy vízkivezetési
alrendszereket mutatják).*

A vízlépcső értékelése az érintett ágazatok szempontjából

A közgyűlési előterjesztés szerint „a tervek ismételt napirendre kerülése több különböző gazdasági ágazat fejlődésének szempontjából is fontos, úgy, mint vízi közlekedés fejlesztése, kombinált közlekedés feltételeinek megteremtése, vízkészlet-gazdálkodás, környezetbarát és megújuló energiák hasznosítása, vízi, vízparti turizmus-fejlesztés.” A tanulmány az előzetes értékválasztásának és szakmai preconcepciójának megfelelően „természetesen” arra a véleményre jut, hogy a vízlépcső általános gyógyír az általános válság minden területén. A gerjesztett eufórikus hangulat azonban elveszi a tisztánlátás képességét. És ezen a véleményen, ráadásul stratégiai sekélységben marad az Akadémia kiadványa is.

Ha azonban az értékelés során eleget teszünk a függetlenség elvének, vagyis a vizsgált rendszert kívülről tudjuk tekinteni, akkor eddig nem látott összefüggések is feltárnak, és az alábbi eredményekre jutunk az felsorolt négy érintett ágazattal kapcsolatban.

Vízviisszatartás, vízkészlet-gazdálkodás

Talán a legfontosabb szempont, ami látszólag indokolná a folyó elgátolását, hogy meggátoljuk a folyó vízkészletének elfolyását. A mederben érkező vizek viisszatartása valóban nélkülözhetetlen az Alföld elsivatagosodásának megállításához, a vízháztartás kiegyensúlyozásához. Erre azonban buta módszer a folyó középvízi medrének visszaduzzasztása, amikor ehhez a Tiszai-alföldön a domborzat és az árvizek természetes elemekként állnak rendelkezésre.

A Tiszai-alföld domborzata, úgymint erek, árterek és magaspartok hálózata, természetes infrastruktúraként kínálkozik az éppen tavasszal, a csapadékhiányos vegetációs időszak kezdetén érkező árvizek víztöbbletének szétterítésére, tájba juttatására. **(2. ábra)** Ehhez ugyan át kell értelmezni a jelenlegi árvíz és belvíz fogalmunkat, a területek emberi használatát pedig hozzá kell igazítani az eredendő funkciójukhoz – pl. a víz szállítására és tározására szolgáló elemeket ki kell vonni az iparszerű szántóföldi nyerságtermelésből, de ezek jelentőségükhöz mérten rendkívül olcsón megoldhatók, amíg van árvíz és van terület(ünk) – amennyiben van szándékunk hozzá. Megjegyezzük még, hogy a vízborításos területek így nem esnek ki a jövedelemtermelésből, hiszen ezek a területek bioproduktív képessége még növekszik is az által, hogy az egész táj életéhez szükséges vízmennyiséget szállítják, tározzák, adagolják; de az ártéri(esített) gazdálkodás részletes bemutatását a korábban hivatkozott tanulmányokra hagyjuk, most csak a vázlatos értékelés a célunk.

Fontos azonban kiemelni, hogy a víz a tájban nem műszaki tározóterekben tárolódik-hasznosul, hanem a talajban, a vegetációban és az alsó légkörben. Amíg tehát az iparszerű vízrendezés eredménye a száraz táj - öntözési szükséglet és korlátos, de eladható-adagolható vízkészlet, addig a természetszerű rendezés a megfelelő tájrészek árasztásával kiegyensúlyozott vízháztartást eredményez, amikor is szabadon-belsőleg rendelkezésre áll az élethez szükséges vízmennyiség. És igaz ugyan, hogy a növényekben tározott vízzel nem lehet öntözni – ahogy az egyik szakember szájából elhangzott –, de amennyiben elegendő víz tározódik a növényzetben (és ezzel összefüggésben a talajban és az alsó légkörben), akkor nincs szükség az öntözésre... Ez persze nem érdekünk, ha szűk érdekcsoport kezelésébe akarjuk adni a vizet, de ha a fenntartható emberi életet akarjuk biztosítani, akkor kézenfekvő.

A keresztgátak előzőleg bemutatott rendszerszerű irrealitása mellett megjegyzendő, hogy a tervekben szereplő mederduzzasztással sem a szükséges vízmennyiség, sem a vízminőség nem biztosítható, viszont a víz elosztása és a tározótér fenntartása a tervekben nem szereplő rendszeres többletköltségeket igényel(ne).

Közlekedés

A vízi közlekedés fejlesztése kapcsán nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény, hogy jelenleg a vízi szállítás volumene nem a folyószakasz hajózhatóságától függ, hanem külső makrogazdasági tényezőktől. A jelenlegi elfogyasztói gazdaság úgy van kiépítve, hogy minél drágábban, minél hosszabban, minél többet szállítson – ennek megfelelően még a vasút is háttérbe szorult a közúti szállítás mögött.

A nagy volumenű szállítás kiépítése gazdaságunknak a világgazdasági struktúrában elfoglalt, és országos döntéshozóink által biztosított helye szerint arra lenne alkalmas, hogy a külső érdek még hatékonyabban tudja kiszivattyúzni a vidék erőforrásait, ill. teríteni ide a szemetét. A történelmi tapasztalat az, hogy a világgazdaságba a folyószabályozás által bekapcsolt

Tisza-vidék hasznai e tájon kívül csapódtak le, és gazdasági-társadalmi helyzetét tekintve a régió az ország többi részéhez képest rosszabb helyzetben került, mint az ipari korszak előtt volt.

Napjainkban az olcsó, korlátlan energia korszakának végén, a szállítási biznisz várható összeomlásával ugyancsak okafogyottá válik egy elmúló időszak szabályaihoz igazítani tájunkat, ráadásul a fenntarthatóságot, vagyis a táj és ember önálló, másra nem utalt működését jobban szolgálja a Tisza természetes adottságaihoz igazodó hajózás.

Kiemelendő, hogy a Tisza-vidéken még mindig inkább rendelkezésre állnak az élet fenntartásának feltételei, úgymint víz, talaj, fény, ökopotenciál, pufferculható klímahatások, mint a világ számos gazdagabb-erőszakosabb helyén, tehát a túl nagy nyitottság, és a „kombinált közlekedés feltételeinek” túl hatékony megteremtése ugyancsak nem belső, hanem külső érdek.

Érdekes adalék, hogy a tiszai hajózás nagyjából a szabályozással előrehaladtával számolódott fel, és bár a köztudatban ez is fordítva van, éppen a vízügyi szakirodalom egyik legfontosabb tiszai munkájában az összefüggésről azt olvashatjuk, hogy „a szabályozás természete magában hordozta a hajózási viszonyok megromlásának majdnem valamennyi okát”⁷.

A folyó – és oldalágai – ugyanakkor természetes víziútként kínálkoznak, amik természetszerű használatának éppen a szabályozás vetett véget, tehát mai, jövőbeni használatuk is támogatandó. Alapelv azonban, hogy ne a folyót igazítsuk a hajókhoz, hanem a hajókat a folyóhoz. Ezen támpontok és tanulságok aktuálisak a Duna szempontjából is, különösen, hogy 2010 decemberében közzé tették a „Duna Régió Stratégiát” is⁸, ami hatékonyan szintén csak a Duna(-régió) profit-termelő képességének növelését célozza, minthogy az elfogyasztói-profitorientált paradigmán /struktúrán belül marad.

Energia

A duzzasztómű energiatermeléséről a megyei tanulmány és az akadémiai kiadvány is csak másodlagosan nyilatkozik, minthogy a termelhető energia mennyisége nem túl számottevő, de „a mai energiaválság ismeretében ezt a döntést felül kell vizsgálni”. Jelenleg a magyarországi duzzasztókban üzemel áramtermelő turbina, a törökbecsei műben az energetikai fejlesztéshez még külső beruházó bevonását várják. Valóban az energiaellátás, a víz- és élelemellátáshoz hasonló jelentőségű kérdés, aminek megválaszolása a jelenlegi rendszerben nincs megoldva megnyugtató (fenntartható) módon. Ezzel kapcsolatban néhány összefüggés felvetése ugyancsak hozzáadandó a felelős döntés előkészítéséhez.

Az energiaválság kapcsán elsődleges kiemelni, hogy elsősorban nem is a forrása miatt illegitim (ha tetszik, irracionális, vagy fenntarthatatlan) a jelenlegi energia használatunk, hanem a használat mennyisége és a célja miatt! Ugyanis, ha sikerülne „megújuló” forrásokból nyert energiával kielégíteni a jelenlegi használatot, azzal sem kerülnénk el jelenlegi rendszereink összeomlását; mert a felhasznált energia *hatása* az, ami nem fér el a földi /természetes keretek között. És nemcsak a közvetlen és közvetett kibocsátásokra kell gondolni (üvegházgázok, melegítés, stb.), hanem az elhasznált energia által létrehozott változásokra, terhelésekre is, ami nemcsak anyagi szinten jelenik meg az óriási természetátalakításokban, hanem mentális, erkölcsi és szellemi szinten is, amennyiben a természetelfogyasztás

⁷ Lászlóffy Woldemár idézi Iványi Bertalant. in: A Tisza. Akadémiai kiadó 1982. p. 354.

⁸ http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperation/danube/index_en.htm

kultúráját tartjuk fenn általa, és a zárt, fenntartható helyi tájak és közösségek kinyitására, gyarmatosítására használjuk.

További kérdés, hogy nevezhető-e megújulónak egy erőforrás, ha azt látjuk, hogy a jelenlegi értelmezése és használata mellett sokkal gyorsabban pusztul, mint ahogy újratermelődhetne. Azt látjuk, hogy a fa ugyan megújul emberi lépték alatt, de az erdő megújulása már évszázadokban mérhető, amire a mai használat mellett nem hagyunk időt: ellenkezőleg valamiféle torzult irányelvnek megfelelően természetyszerű erdőinket hegyoldalszámra toljuk be a hőerőművekbe, hogy aztán az előállt energiát elpocsékoljuk, ill. általában további természetterhelő tevékenységre költünk.

Hasonló a víz, mint erőforrás helyzete, ti., lehet, hogy a víz körforgásában az energia megújuló módon adódik, de azt látjuk, hogy a folyókat végérvényesen tönkre lehet tenni, *horribile dictu* el lehet öntözni, meg lehet semmisíteni. Semmiképpen sem lehet „zöld” vagy „környezetbarát” energiatermelésnek nevezni a keresztgátas duzzasztómű által termelt áramot, mert a „megújuló” energiaforrást az eredendő működésével ellentétes működésre kényszeríti, és néhány évtizedes távlatban létét alapjaiban veszélyezteti.

A víz energiájának hasznosításában döntő alapelv ugyancsak a megfelelő lépték választása: olyan kisvolumenű, vízimalom-szerű berendezések alkalmazása, amik igazodnak a folyónk arányaihoz, még beleférnek a Tisza rendszerszerű működésébe. Megjegyzendő, hogy mederküszöbbe épített turbinák elvileg szintén támogathatók, különösen, hogy a folyást nem gátoló küszöbök hozzájárulhatnak a mélyre vágódott medrek feliszapolása által azok tájba történő visszaemeléséhez...

Idegenforgalom

A vízi és vízparti turizmus fejlesztése viszont elsőrendű szempontként jelenik meg a csongrádi elképzelésekben. A fórumok tanulsága, hogy a lakosság nagyon készül a vízlépcső nyomán várt turisztikai paradicsom szüretelésére, ugyanakkor mintha a Tisza-tó képe lengené be, ill. hitelesítené az elvárásokat. Arra már utaltunk, hogy a Tisza-tó nem ideális állapota a Tisza folyónak, de itt eggyel rosszabb a helyzet: ti., a tervekben egyértelműen a mederduzzasztás szerepel (I/b. változat), ami a középvízi meder feltöltését jelenti, ártéri öblözetek árasztásáról, nagy kiterjedésű tómedencék feltöltéséről, vízfelületek létrehozásáról nincs szó.

A mederduzzasztás viszont azt jelenti, hogy a folyó kisvízkor előbukkanó, strandolásra alkalmas, természetes homokos partjai víz alá kerülnek, így a Tisza egyik nagy turisztikai vonzereje, a szakadó- és a lapospartok kanyarokhoz igazodó váltakozása megszűnik Csongrád felett. Talán ez magyarázhatja, hogy nem a Körös-torok alá tervezik művet – pedig akkor a Hármas-Körös békésszentandrás lépcsőéig meg lenne oldva a duzzasztás, hajóútvonal, stb. – mert így megmaradhat Csongrád város híres homokpadja, ráadásul a felsőbb konkurens strandok kiiktatásával...

Az idegenforgalom kapcsán említjük meg a munkahelyteremtési várakozásokat. Ahogy még a fórumon is elhangzott, a duzzasztómű közvetlenül mintegy 80 főnek adna munkát, de közvetve 200 ezer új munkahely megjelenését mutatta ki a fejezet szakmai felelőse. A munkahelyteremtő hatásra vonatkozó számadatot jelenlegi formájában értelmezhetetlennek és nagyságrendekkel eltúlzottnak tartjuk. A tanulmány által hivatkozott mezőgazdasági művelési formák – melyektől a munkahelyteremtést remélik a szerzők – jellemzően technológia- és

nem munkaintenzív tevékenységek. Ezt a helyzetet tovább rontja az a gazdasági szerkezet, amibe a terv illeszkedik, ugyanis a külső szereplőknél lecsapódó profit termelésére berendezett gazdaság új munkahelyei nem szolgálják a helyi ember és közösségek fenntarthatóságát (önfenntartását), amennyiben a függőséget, az öngyarmatosítást erősítik.

Mindemellett a vízlépcső, a fentiekben hivatkozott okok miatt, a turisztikai vonzerőt várhatóan nem fogja növelni a térségben. A turisztikai vonzerő növeléséhez vonzó, változatos tájképre és a hagyományokra támaszkodó mezőgazdaságra, kisléptékű, helyi feldolgozóiparra lenne szükség; nem pedig a nagyüzemi, intenzív mezőgazdaság kiterjesztésére egy természetes jellemzőitől nagyrészt megfosztott, csatornává alakított folyó által.

A vidékfejlesztési elképzelések kapcsán fontosnak tartjuk a helyi érdek érvényesülését, de nem a jelenlegi értékrend mellett, hiszen valódi helyi érdek, csak tájban gyökeredző helyi érdek lehet. Ilyen szempontból indokolt e kérdésnek az „idegenforgalom” témán belüli felvetése, különösen, hogy külföldi befektető megjelenéséről is beszámoltak a lobbisták.

A „döntés-előkészítési” folyamat értékelése - Összegzés

A tanulmányra, és az egész vízlépcső ügyre jellemző, hogy az álláspontok nagyon erősen érzelmi alapon állnak – és hogy ezzel csak a „zöldnek” nevezett oldalt vádolja a magát „fejlődéspártinak” és „szakmainak” megélő oldal. Azt láttuk, hogy ez a fejlődés egy zsákutcában sürgeti az előrehaladást; a szakmaiság pedig csorbul, amikor a tanulmány nem vizsgál alternatívákat, mellőzi egy komoly beruházás-előkészítés komplex, független költség-haszon vizsgálatát, hanem a vízlépcső megépítését szükségességét kiindulópontnak tekinti, így az egész „döntés-előkészítő” munkára rányomja a bélyegét egyfajta sajátos vízlépcsőlátás: a duzzasztómű előterjesztői, a tanulmány készítői nem a problémák megoldásának lehetőségét keresik, hanem vízlépcsőt akarnak építeni. A Csongrád Megyei Közgyűlés alelnöke előterjesztésében (665/2009.) így vezeti fel az ügyet: *„összefoglaljuk a tanulmány legfontosabb megállapításait, továbbá a beruházás előkészítéséhez és megvalósításához szükséges további lépéseket.”*

Ezek után a „döntés-előkészítő” tanulmány nem azt vizsgálja, hogy hogyan lehet a felmerült problémákat megoldani, hanem – eggyel alacsonyabb szinten maradván – csak azt akarja bemutatni, hogy miért kell mindenképpen vízlépcsőt építeni Csongrád város felett. Ezért nem alkalmas arra, hogy független, megalapozott döntést készítsen elő a vízlépcső kérdésében.

Érdekes illusztrációját adja ennek a tanulmány természetvédelmi fejezete, ami szakmai alapossággal bemutatja ugyan, hogy természetvédelmi szempontból miért lehetetlen a beruházás megvalósítása, de a tanulmány előzetes értékválasztásából kiderül, hogy e fejezetnek a valódi funkciója az, hogy jelenlegi modern-iparszerű értékorientációjú közgondolkodásnak és közhangulatnak megfelelően bemutassa a természetvédelmi gondolat rendszeren kívüliségét (fejlődés-gátló mivoltát), másodlagosságát, komolytalanságát.

A közhangulat és köztudat állapotát jól dokumentálja a csongrádi fórum után megjelent országos cikk – címe: *Duzzasztás nélkül kiszáradhat a Tisza - A klímaváltozás sürgetővé teszi a csongrádi vízlépcső megépítését*, és már nyíltan gúnyolódó záró bekezdése: *„A politikusok és a szakértők elismerik, hogy valóban összebb szorulna például a sárgás szitakötő élettere – megjegyzi azonban, hogy ha választani kell, ők inkább az emberek megélhetését igyekeznek*

szem előtt tartani.”⁹ Miközben arról van szó, hogy a Tiszát éppen annak a modern, iparszerű vízgazdálkodási és tájhasználati rendszernek a másfél évszázados működtetése miatt fenyegeti kiszáradás, aminek szerves részei a vízlépcsők. Sajnálatos, hogy nem áll össze az tanulság, hogy a Tiszai-alföldet eredendő adottságai ellenére fenyegeti most a kiszáradás, tehát ez a szabályozás koncepcionálisan téves. Ezért nem továbbfejleszteni (vö: VTT), hanem megváltoztatni, kor- és „tájszerűsíteni” kell.

A további gondolkodás előtt felhívjuk a figyelmet arra a módszertani csapdára, miszerint, ha a modernkori szabályozást megkérdőjelezhetetlenül jónak, vagy elkerülhetetlennek fogadjuk el, akkor nem juthatunk el a duzzasztások tényszerű értékeléséhez sem. Másrészt viszont, ha képesek vagyunk meglátni a folyók keresztbe gátolásának hibáit és rendszerszerű lehetetlenségét, az hozzá segíthet az egész szabályozás helyes értékeléséhez.

Meggyőződésünk szerint napjainkban, a klímaváltozásnak nevezett globális környezeti összeomlás korszakában, a döntéshozók és -előkészítők felelőssége, hogy túllépjenek az embert a természet(é)vel szembeállító szemléleten, és el- és felismerjék, sőt el- és felismertessék az új korszak szükségszerűségeit, hogy az emberek megélhetése csak akkor biztosítható hosszú távon, ha a sárgás szitakötő megélhetése sem szorul összebb...

A fenti szemléletbeni, módszertani és szakmai hiányosságok árnyékot vetnek a „döntés-előkészítési” folyamat PR munkájára is, pedig a tervezők igyekeztek megfelelni a most, és különösen vízügyi szakmai témában szokásos tájékoztatási, lakosság-bevonási gyakorlatnak, ami persze nem vethető össze egy normális komplex tervelőkészítési folyamattal, de sajátos időutazás érzéssel ajándékozta meg pl. a 2009. februári csongrádi fórum erre érzékeny résztvevőit...

Tanulságok

1. Az érzelmi hozzáállás, szakmai és politikai prekoncepció lehetetlenné teszi a valós gondolkodást, megalapozott döntéshozatalt.
2. Pedig vízgazdálkodásunk működése és éppen a vízlépcső kérdése nagyon alkalmas lenne, hogy (újra)értékeljük rendszereinket.
3. Különösen most, amikor már a gazdaságban is megmutatkozik az általános társadalmi-kulturális válság, végképp rámutatva a modern-iparszerű rendszereink bukására.
4. Ma már szakmai alapon nem mondható, hogy a vízlépcső jó megoldás lenne a felmerülő kihívásokra, nemhogy az egyetlen vagy a legjobb.
5. Csongrád megye „döntés-előkészítő” tanulmánya szakmai és módszertani hiányosságai miatt nem alkalmas a döntés előkészítésére.

Meggyőződésünk, hogy a vízlépcső megépítésének ilyen erőltetése az érintettek jó szándékú tenni akarásából fakad, ami *helyes* helyzetértékeléssel, korszerű, komplex szakmai ismeretekkel és valódi fenntarthatósági szemlélettel együtt tudja a jó megoldás irányába továbbvinni az Alföld vízrendezésének ügyét; és általános tanulságokkal is szolgál a stratégiai tervezésekhez.

⁹ <http://nol.hu/lap/zold/lap-20090219-20090219-42>